

YOKSULLUK OLGUSU VE TÜRKİYE’DE YOKSULLUK VE HANE REFAHININ DHS WEALTH INDEX İLE DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Fatih ŞANTAŞ²

Özet

Bu araştırmanın amacı, Türkiye’de yoksulluk ve hane refahındaki değişimin incelenmesidir. Araştırmada, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 5 yılda bir gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verileri kullanılmıştır. Bu çalışmada, yoksulluk ve hane refahının belirlenmesinde “Refah Endeksi (DHS Wealth Index)” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, Türkiye’de hane refahının dönemler itibarıyla yükseldiği belirlenmiştir. Bu çalışma, yoksulluğun 15-19 yaş grubunda olan, eğitimi ve sağlık güvencesi olmayan, Doğu Bölgesi’nde ve kırsal yerleşim alanında yaşayan bireylerde istatistiksel olarak anlamlı şekilde daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Anahtar Sözcükler: Yoksulluk, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA), DHS Wealth Index

The Phenomenon of Poverty and Evaluation of Welfare and Poverty with DHS Wealth Index in Turkey

Abstract

This research aims to examine the changes in poverty and household welfare in Turkey. The "Turkey Demographic and Health Survey" was used in the study, which was conducted by Hacettepe University Institute of Population Studies every 5 years. The "DHS Wealth Index" was used to determine poverty and household welfare in the study. As a result of the research, it has been determined that the household welfare has increased over the periods in Turkey. This study shows that poverty is statistically significantly higher in the 15-19 age group, not educated, have no health insurance, those living in the eastern and rural settlements.

Key Words: Poverty, Turkey Demographic and Health Survey (TDHS), DHS Wealth Index

¹ Bu çalışma Fatih ŞANTAŞ, (2016), “Yoksulluk Olgusu ve Türkiye’de Yoksulluğun ve Çeşitli Faktörlerin Sağlık Statüsü ve Sağlık Hizmetleri Kullanımı Üzerine Etkisi”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı, Ankara, Doktora Tezinden üretilmiştir.

² Dr. Bozok Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, fatih.santas@bozok.edu.tr

GİRİŞ

Yoksulluk, gelire ilişkilendirilen ve bu doğrultuda açıklanmaya çalışılan bir kavramdır. Yoksulluk, düşük gelir ya da tüketim şeklinde anlaşılabilir birlikte (Chambers, 1995: 180), gelir yoksulluğunun yanında insanların temel gereksinimlerini karşılayamama durumudur (TÜİK, 2008: 32).

Yoksulluk genel olarak mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, insani yoksulluk, objektif-subjektif yoksulluk, kırsal-kent yoksulluğu, kronik yoksulluk gibi türlere ayrılmaktadır. Yoksulluğa neden olan faktörler beceri eksikliği, yeterli çaba göstermemek gibi bireysel nedenler ve irade dışı işsizlik, ayrımcılık gibi sistemsel nedenler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Yoksulluğun saptanmasında çeşitli ölçütler kullanılmakta ve ölçütler; Kişi Sayısı Endeksi, Yoksulluk Açığı Endeksi, Sen Endeksi, Foster, Greer ve Thorbecke Endeksi, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nca Kullanılan Endeksler ve Refah Endeksi (Wealth Index) şeklinde sıralanabilir.

Yıllar itibarıyla azalmakla birlikte, halen dünya genelinde milyonlarca insan yoksul bir şekilde yaşamını sürdürmektedir. Günlük 1,90\$ olan yoksulluk sınırına göre, 2015 yılı itibarıyla 700 milyon insan yoksuldur (Dünya Bankası, 2016). Türkiye'de yoksulluk oran ve sayısının yıllar itibarıyla azaldığı söylenebilir. TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre Türkiye'de gıda yoksulluğu (açlık) yaşanmamakta ve 2006 yılı itibarıyla kişi başı günlük harcaması satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında olan fert bulunmamaktadır (TÜİK, 2014).

Bu çalışmada yoksulluk olgusunun kavramsal analizi, Türkiye'de hane refahındaki değişim ve dönemler itibarıyla yoksullukla ilişkili faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de hane refahındaki değişim ve yoksulluğun ilişkili olduğu faktörlerin belirlenmesi ile bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

I.YOKSULLUĞUN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Yoksulluk, tarih boyunca ve bölge fark etmeksizin dünyanın her yerinde yaşanmış bir olgudur (Odabaşı, 2009: 11). Tarihsel akış içerisinde içeriği ve kişileri etkileme şekli farklılık göstermekle birlikte yoksulluk, gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun tüm ülkelerin ve dünyanın ortak sorunudur (Gündoğan, 2008: 42). Yoksulluk, temeli eşitsizliğe dayanan (Bradshaw, 2006: 4), tanımlanması ve açıklanmasında çoğu zaman politik düşüncenin etkili olduğu çok boyutlu bir olgudur (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61). Gelir ve tüketim seviyesi, sosyal göstergeler, gittikçe artan risklerle karşılaşma olasılığı gibi yoksulluğu belirtecek fazla sayıda göstergenin bulunması yoksulluğun tanımlanmasını ve ölçümünü zorlaştırmaktadır (Sapançalı, 2001: 127).

Yoksulluk, bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli gelire sahip olmamaları şeklinde tanımlanabilir. Ancak bu tanımda geçen ihtiyacın ne olduğu, hangi ihtiyaçların karşılanamaması durumunda kişinin yoksul olarak kabul edileceği ve sadece gelirin göz önüne alınması tanımı tartışmalı hale getirmektedir (Dinçoflaz, 2009: 15). Yoksulluk, refahtan yoksun olmak şeklinde tanımlanabileceği gibi; toplam gelirin, biyolojik varlığın devamı için gerekli olan yiyecek, giyim vb. asgari düzeydeki fiziki ihtiyaçları karşılamaya yetmemesidir şeklinde de ifade edilebilir (Field,1983: 51).

Geniş bir bakış açısıyla yoksulluk, ekonomik yoksunluğun yanında, siyasi ve sosyal katılım, eğitim, sağlık, insan hakları gibi insan hayatının tüm boyutlarını kapsayan bir olgudur (Coşkun ve Tireli, 2008: 23). Bir başka tanımda yoksulluk, “gelir dağılımı eşitsizliğinin bir sonucudur” şeklinde tanımlanarak yoksulluğun gelir dağılımı ile ilişkisine dikkat çekilmektedir (DPT, 2001: 103).

II. YOKSULLUK PROFİLİ

A- Dünyada Yoksulluk

Yoksulluk geri kalmış, gelişmekte olan ya da gelişmiş tüm ülke ve bölgelerde değişen oran ve yapıda görülen bir olgudur. Tablo 1’de 2011 Satın Alma Gücü Paritesine göre günlük 1,90 \$ yoksulluk sınırına göre bölgelerdeki ve dünyadaki yoksul sayısı ve oranı görülmektedir. 1990 yılında dünya genelinde 1958 milyon kişi yoksul iken, 2015 yılında 702,1 milyon kişinin yoksulluk sınırının altında yaşadığı tahmin edilmektedir. Oransal açıdan bakıldığında, 1990 yılında dünya nüfusunun % 37,1’i yoksul iken 2015 yılında bu oranın % 9,6’ya düşmesi beklenmektedir. 1990-2015 döneminde dünya genelinde ve bölgelerde yoksul sayısı ve oranında düşüş olduğu görülmekle birlikte, Sahra Altı Afrika’da nüfusun % 35’i halen yoksuldur.

Tablo 1. Günde 1,90 \$'dan Daha Az Gelirle Yaşayan Nüfus Sayı ve Oranı

Nüfus Sayısı (Milyon)					
Bölge	1990	1999	2011	2012	2015f
Doğu Asya ve Pasifik	995,5	689,4	173,1	147,2	82,6
Avrupa ve Merkezi Asya	8,8	36,8	11,4	10,1	4,4
Latin Amerika ve Karayipler	78,2	71,1	35,3	33,7	29,7
Güney Asya	574,6	568,0	361,7	309,2	231,3
Sahra Altı Afrika	287,6	374,6	393,6	388,8	347,1
Toplam	1958,6	1751,5	983,3	896,7	702,1
Nüfus Oranı (%)					
Doğu Asya ve Pasifik	60,6	37,5	8,5	7,2	4,1
Avrupa ve Merkezi Asya	1,9	7,8	2,4	2,1	1,7
Latin Amerika ve Karayipler	17,8	13,9	5,9	5,6	5,6
Güney Asya	50,6	41,8	22,2	18,8	13,5
Sahra Altı Afrika	56,8	58,0	44,4	42,7	35,2
Toplam	37,1	29,1	14,1	12,7	9,6

f: Tahmin

Kaynak: Dünya Bankası (2016). Global Monitoring Report.

Tablo 2’de 2014 yılında insani gelişim açısından her kategoride ilk beş sırada yer alan ülkelerin İnsani Gelişim Endeksi (İGE) değerleri ve endeksin 3 boyutu olan doğumda yaşam beklentisi, ortalama eğitim süresi, beklenen eğitim süresi ve kişi başına satın alma paritesine göre GSMH rakamları ve ülkelerdeki gelir dağılımını gösteren Gini Katsayısı yer almaktadır.

Tablo 2 incelendiğinde, 2014 yılında dünya İGE değerinin 0,711; doğumda yaşam beklentisinin 71,5; ortalama eğitim süresinin 12,2 ve kişi başına GSMH’nin 14.301 dolar olduğu görülmektedir. 0,944’lük İGE ile Norveç 188 ülke arasından birinci sırada yer almaktadır. Norveç’i Avustralya ve İsviçre takip etmektedir. Çok yüksek İGE kategorisinde yer alan ülkelerde doğumda yaşam beklentisi 80 yıl ve üzerinde, ortalama eğitim süresi 12 yıl ve üzerinde, beklenen eğitim süresi 16 yıl ve üzerinde ve kişi başına GSMH düzeyleri 44.000-64.000 dolar aralığındadır. Çok yüksek insani gelişim seviyesinde olan ülkelerde hem kişi başına düşen GSMH miktarı yüksek hem de gelir dağılımının diğer ülkelere göre daha adil olduğu söylenebilir. Türkiye’nin de yer aldığı yüksek insani gelişim değerine sahip ülkelerin çok yüksek insani gelişim değerine sahip ülkelere göre hem kişi başına GSMH düzeylerinin düşük hem de gelir dağılımının daha adaletsiz olduğu görülmektedir. İnsani gelişim seviyesi düştükçe gelir dağılımı daha adaletsiz hale gelmektedir.

Tablo 2. Ülkelerin İnsani Gelişme Endeksleri, Bileşenleri ve Gini Katsayıları

İnsani Gelişme	Ülke	İGE	Doğumda Yaşam Beklentisi (Yıl)	Beklenen Eğitim Süresi (Yıl)	Ortalama Eğitim Süresi (Yıl)	Kişi Başı GSMH (2011 SGP, \$)	Gini Kat Sayısı
Çok Yüksek	1. Norveç	0,944	81,6	17,5	12,6	64,992	26,8
	2. Avustralya	0,935	82,4	20,2	13,0	42,261	34,0
	3. İsviçre	0,930	83,0	15,8	12,8	56,431	32,4
	4. Danimarka	0,923	80,2	18,7	12,7	44,025	26,9
	5. Hollanda	0,922	81,6	17,9	11,9	45,435	28,9
Yüksek	50. Belarus	0,798	71,3	15,7	12,0	16,676	26,5
	50. Rusya	0,798	70,1	14,7	12,0	22,352	39,7
	52. Umman	0,793	76,8	13,6	8,0	34,858	-
	52. Romanya	0,793	74,7	14,2	10,8	18,108	27,3
	52. Uruguay	0,793	77,2	15,5	8,5	19,283	41,3
	72. Türkiye	0,761	75,3	14,5	7,6	18,677	40,0
Orta	106. Botsvana	0,698	64,5	12,5	8,9	16,646	60,5
	107. Moldova	0,693	71,6	11,9	11,2	5,223	30,6
	108. Mısır	0,690	71,1	13,5	6,6	10,512	30,8
	109. Türkmenistan	0,688	65,6	10,8	9,9	13,066	-
	110. Gabon	0,684	64,4	12,5	7,8	16,367	42,2
Düşük	145. Kenya	0,548	61,6	11,0	6,3	2,762	47,7
	145. Nepal	0,548	69,6	12,4	3,3	2,311	32,8
	147. Pakistan	0,538	66,2	7,8	4,7	4,866	29,6
	149. Angola	0,532	52,3	11,4	4,7	6,822	42,7
	Dünya	0,711	71,5	12,2	7,9	14,301	-

Kaynak: UNDP (2015). İnsani Gelişme Raporu.

B- Türkiye’de Yoksulluk

Türkiye’de yoksullukla ilgili veriler TÜİK tarafından yayınlanmaktadır. TÜİK, 2010 yılından itibaren ülkenin sosyo-ekonomik yapısını ortaya koyacak ve uluslararası karşılaştırmaların yapılmasını sağlayacak veriler üretebilmek amacıyla yeni veri kaynakları ve hesaplama yöntemlerine geçmiştir (TÜİK, 2011). Bu nedenle 2010 yılı ve sonrasındaki yoksulluk verileri, satın alma gücü paritesine göre dolar cinsinden yoksulluk oranları şeklindedir.

Tablo 3’te farklı yöntemlere göre hesaplanmış, Türkiye, kırsal ve kent yoksulluk oranları verilmektedir.

Tablo 3. Yoksulluk Sınırı Yöntemlerine Göre Fert Yoksulluk Oranları

Yöntemler	Fert yoksulluk oranı (%)										
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye											
Gıda yoksulluğu (açlık)	1,29	1,29	0,87	0,74	0,48	0,54	0,48
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	28,12	25,60	20,50	17,81	17,79	17,11	18,08
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,01	0,02	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	2,39	2,49	1,55	1,41	0,52	0,47	0,22	0,21	0,14	0,06	0,06
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	23,75	20,89	16,36	13,33	8,41	6,83	4,35	3,66	2,79	2,27	2,06
Harcama esaslı görelî yoksulluk	15,51	14,18	16,16	14,50	14,70	15,06	15,12
Kent											
Gıda yoksulluğu (açlık)	0,74	0,62	0,64	0,04	0,07	0,25	0,06
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	22,30	16,57	12,83	9,31	10,36	9,38	8,86
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,01	0,01
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	1,54	1,23	0,97	0,24	0,09	0,19	0,04	0,04	0,02	0,02	0,02
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	18,31	13,51	10,05	6,13	4,40	3,07	0,96	0,97	0,94	0,60	0,64
Harcama esaslı görelî yoksulluk	11,26	8,34	9,89	6,97	8,38	8,01	6,59
Kır											
Gıda yoksulluğu (açlık)	2,15	2,36	1,24	1,91	1,41	1,18	1,42
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	37,13	39,97	32,95	31,98	34,80	34,62	38,69
Kişi başı günlük 1 \$'ın altı	0,01	0,02	0,04
Kişi başı günlük 2.15 \$'ın altı	3,71	4,51	2,49	3,36	1,49	1,11	0,63	0,57	0,42	0,14	0,13
Kişi başı günlük 4.3 \$'ın altı	32,18	32,62	26,59	25,35	17,59	15,33	11,92	9,61	6,83	5,88	5,13
Harcama esaslı görelî yoksulluk	22,08	23,48	26,35	27,06	29,16	31,00	34,20

Kaynak: TÜİK (2014). Yoksulluk Çalışması.

Tablo 3 incelendiğinde, Türkiye’de yoksulluk oranının 2003 yılından itibaren azaldığı görülmektedir. Gıda yoksulluğu (açlık) olarak ifade edilen ve bir kişinin yaşamını devam ettirebilmesi için alması gereken minimum gıda miktarını alamayanların oranı (gıda yoksulluğu) 2003 yılında % 1,29 iken bu oranın 2009 yılında % 0,48 olduğu saptanmıştır. Bu oran, kentlerde % 0,74’ten 0,06’ya; kırsal alanlarda ise % 2,15’ten % 1,42’ye düşmüştür. Gıda ve gıda dışı yoksulluk (temel

ihtiyaçlar yoksulluğu) oranı 2003 yılında % 28,12 iken 2009 yılında % 18,08'e ve kentlerde % 22,30'dan % 8,86'ya düşmüştür. Kırsal alanlarda ise 2003 yılında % 37,13 iken, 2009 yılında % 34,69'a yükselmiştir.

Türkiye'de 2006 yılı itibariyle kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 1 doların altında olan fert bulunmamaktadır. Kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 2,15 doların altında kalan fert oranı Türkiye genelinde 2003 yılında % 2,39, 2011 yılında % 0,14 ve 2012 ve 2013 yıllarında ise % 0,06 olarak tespit edilmiştir. Aynı yoksulluk sınırına göre, kentlerde 2003 yılı için % 1,54 olan yoksulluk oranı, 2011, 2012 ve 2013 yıllarında % 0,02'dir. Kırsal yerleşim yerlerinde yoksulluk oranı ise 2003 yılında % 3,71 ve 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla % 0,14 ve % 0,13 olarak saptanmıştır.

Yoksulluk sınırı kişi başı günlük harcaması, satın alma gücü paritesine göre 4,3 dolar olarak belirlendiğinde ise Türkiye genelinde yoksulluk oranı 2003 yılında % 23,75, 2012 yılında % 2,27 ve 2013 yılında % 2,06'dır. Bu oran kentsel yerleşim yerlerinde 2003 yılında % 18,31, 2012 yılında % 0,60 ve 2013 yılında % 0,64 olarak tespit edilmiştir. Kırsal yerleşim yerlerinde yoksulluk oranı ise 2003 yılında % 32,18, 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla % 5,88 ve % 5,13'dir.

Eşdeğer fert başına tüketim harcaması medyan değerinin % 50'si esas alınarak hesaplanan görel yoksulluk oranı Türkiye'de 2003 yılında % 15,51 iken 2009 yılında % 15,12 olarak tespit edilmiştir. Görel yoksulluk oranı kentsel alanlarda 2003 ve 2009 yıllarında sırasıyla % 11,26 % 6,59 iken kırsal yerleşim yerlerinde 2003 yılında % 22,08 ve 2009 yılında % 34,20'dir.

III. GEREÇ VE YÖNTEM

A- Araştırmanın Amacı ve Tasarımı

Bu çalışmada Türkiye'de yoksulluk ve hane refahındaki değişim ve dönemler itibariyle yoksullukla ilişkili faktörlerin incelenmesi amaçlanmıştır. Türkiye'de hane refahındaki değişim ve yoksulluğun ilişkili olduğu faktörlerin belirlenmesi ile bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmada, yoksulluğun (hane refah düzeyi) belirlenmesinde "Refah Endeksi (DHS Wealth Index)" kullanılmıştır. Refah Endeksi, özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde hanelerin mal varlıklarına (asset) dayalı olarak, ekonomik statülerini belirlemeye yarayan endeks olup, hanenin uzun dönemli ekonomik durumunu göstermektedir. Endeks, 1996-2011 yılları arasında 97 düşük ve orta gelirli ülkede 2,1 milyon hanehalkı üzerinde gerçekleştirilen 165 araştırma verisine dayalı olarak geliştirilmiştir. Yapılan test analizlerinde endeksin geçerli ve güvenilir olduğu saptanmış ve Refah Endeksinin, dünyanın her yerinde hanehalkının, sosyal grupların ve toplumların ekonomik statülerini belirlemeye ve karşılaştırmaya uygun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Smits ve Steendijk, 2012: 2-3). Refah Endeksi, hanehalkının

sahip olduğu tüm dayanıklı tüketim malları (TV, buzdolabı, telefon, bisiklet, araba, saat, radyo, bilgisayar, klima gibi), hanede elektrik bulunma durumu, içme suyu, tuvalet tipi ve hanenin zemin malzemesinin kalitesi (düşük, orta, yüksek), oda sayısı gibi değişkenlerden oluşmaktadır. 1993-1998-2003 TNSA çalışmalarında refah endeksi hanenin sahip olduğu dayanıklı tüketim malları üzerinden, 2008 ve 2013 TNSA çalışmalarında ise hanenin sahip olduğu dayanıklı tüketim malları ve konut özelliklerine bakılarak oluşturulmuştur. Her bir değişken Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) ile hesaplanan faktör skoru yardımıyla ağırlıklandırılmış ve elde edilen değerler sıfır ortalama ve bir standart sapmayla (z standartlaştırması) standart normal dağılıma göre standartlaştırılmıştır. Her hanenin her bir değişkenden elde ettiği skorlar toplanarak her bir hanenin endeks değeri elde edilmiş ve hane halkı üyeleri, yaşadıkları hanenin toplam skoruna göre sıralanarak aynı sayıda bireyin yer aldığı beş grup (en düşük, düşük, orta, yüksek ve en yüksek refah düzeyi) oluşturulmuştur.

B- Evren ve Örneklem

1993-1998-2003-2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında (TNSA), araştırmanın evrenini 15-49 yaş aralığında en az bir kez evlenmiş kadınlar, 2013 TNSA'da ise evreni, 15-49 yaş arasındaki tüm kadınlar oluşturmaktadır. Araştırmalarda örneklem seçiminde ağırlıklı, çok aşamalı, tabakalı küme örnekleme yöntemleri kullanılmıştır.

Tablo 4'te 1993-1998-2003-2008-2013 TNSA çalışmalarında 15-49 yaş arasında yer alan ve görüşmeye katılan kadın sayıları görülmektedir. 1993 çalışmasında 6519, 1998 çalışması 8576, 2003 çalışmasında 8075, 2008 çalışmasında 7405 ve 2013 çalışmasında 9746 kadın ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 4. Görüşme Yapılan Hane Halkı ve Kadın Sayıları

	1993	1998	2003	2008	2013
Görüşmeye Uygun Kadınlar	6862	9468	8447	8003	10840
Görüşme Yapılan Kadınlar	6519	8576	8075	7405	9746

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarının önceliklerinden birisi örneklem tasarımının daha önce gerçekleştirilen Nüfus ve Sağlık Araştırmaları ile yöntem ve içerik açısından tutarlı olmasıdır. TNSA-1993'ten önce yapılan araştırmalarda Türkiye tabakalama amacıyla Batı, Güney, Orta, Kuzey ve Doğu bölgeleri olarak beş bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler birbirine komşu olan değişik sayıdaki illerden oluşmaktadır. Bu nedenle Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında Türkiye beş bölgeye ayrılarak incelenmektedir.

C- Veri Kaynağı

Araştırmada, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından 5 yılda bir gerçekleştirilen “Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması” verileri kullanılmıştır. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 1967 yılında kurulmuş ve Türkiye’de doğurganlık, ölümlülük, göç, ana çocuk sağlığı konularında ülke genelinde bilimsel çalışmalar yapan bir kuruluştur. Enstitü, 1968 yılından beri her beş yılda bir nüfus özellikleri ve ana çocuk sağlığı konularında ülke genelinde araştırma yapmaktadır. Enstitü tarafından 1968 yılından itibaren 10 adet demografik araştırma gerçekleştirilmiş olmakla birlikte, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından verileri paylaşılan ve birbirleriyle karşılaştırılabilir araştırmalar, 1993 yılından itibaren beş yılda bir yürütülen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA)’dır. Bu nedenle bu çalışmada 1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013 TNSA verileri kullanılmıştır (HÜNEE, 1994-2014).

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları hane refahı, doğurganlık düzeyi ve değişimi, bebek ve çocuk ölümlüğü, aile planlaması ve anne ve çocuk sağlığı konularında bilgi sağlamak üzere tasarlanmış ulusal düzeyde bir örneklem araştırmasıdır. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında “Hanehalkı Soru Kâğıdı” ve doğurgan yaşlardaki (15-49) kadınlar için “Kadın Soru Kâğıdı” kullanılmaktadır. Hanehalkı soru kâğıdı yardımıyla, örneklem kapsamında yer alan hanelerde yaşayan kişilere ve hanelere ilişkin bilgiler toplanmaktadır. Hanehalkı soru kâğıdının ilk bölümünde hanelerde yaşayan kişilerin yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum gibi bilgileri toplanmakta ve bu bilgiler yardımıyla Kadın Soru Kâğıdının uygulanacağı kadınlar belirlenmektedir. Soru kâğıdının ikinci bölümünde konuta ve sahip olunan dayanıklı tüketim mallarına ilişkin sorular yer almaktadır.

Kadın Soru Kâğıdında, Hanehalkı listesinde yer alan, 15-49 yaş arasındaki kadınlara ilişkin bilgi toplanmaktadır. Kadın soru kâğıdında kadınlarla ilgili sağlık statüsü ve sağlık hizmetleri kullanımına yönelik sorular yer almaktadır.

D- Veri Analizi

Analizler, 1993-1998-2003-2008 ve 2013 TNSA çalışmaları için ayrı ayrı ve beş veri seti birleştirilerek yapılmıştır. Yoksulluğun çeşitli değişkenler ile ilişkisi incelenirken Ki-Kare analizinden yararlanılmıştır. İstatistiksel analizler SPSS (Statistical Package for the Social Science) 20,0 kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

E- Kısıtlılık ve Varsayımlar

Araştırmada, Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları verileri kullanılmıştır. İkincil veriler kullanılması nedeniyle, araştırma toplanan veriler çerçevesinde şekillenme kısıtlılığına sahiptir. Ayrıca, örneklem araştırmalarının örneklem ve örneklem dışı hatalardan etkilendiği bilinmekle birlikte Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmalarında bu tip hataların en az yapıldığı varsayılmıştır.

IV- BULGULAR

Tablo 5'te araştırmalara katılan kadınların temel özellikleri görülmektedir. Görüşmecilerin yaş dağılımı incelendiğinde, 20-29 ve 30-39 yaş grubunda yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. 1993-2008 araştırmalarının kapsamını en az bir kez evlenmiş kadınların oluşturması nedeniyle 15-19 yaş grubundan katılımcılar 1998 araştırması dışında düşük orandadır. 2013 TNSA çalışmasına 15-49 yaş arasında tüm kadınların dâhil edilmesi nedeniyle 15-19 yaş grubundan katılım artmıştır.

Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde, 1993-2013 döneminde eğitimi olmayan ya da ilkokul bitirmeyenlerin oranının azaldığı buna karşın ortaokul ve üzeri eğitim düzeyinde olanların oranının arttığı görülmekte ve bu durum doğurganlık çağındaki kadınların gittikçe daha eğitilmiş olduklarını göstermektedir. 1993-2003-2008 araştırmalarında kadınların % 95'i evlidir, eşi ölen ya da ayrılanların oranı % 5 civarındadır ve 1998 ve 2013 araştırmalarında ise evli olan katılımcı oranı % 69'dur.

Görüşmecilerin her araştırma döneminde yarısından fazlasının sağlık güvencesi olduğu görülmekte ve 1993 çalışmasında kadınların % 56,3'ü sağlık güvencesine sahipken, bu oran 2013 döneminde % 89,4'e yükselmiştir.

Katılımcıların eşlerinin eğitim düzeyleri zaman içinde genellikle artış göstermiş ve 1993 döneminde % 11 olan eğitimi olmayan ya da ilkokul bitirmeyenlerin oranı 2013 araştırma döneminde % 3,6'ya düşmüştür. Ortaokul ve üzeri mezun olanların oranı 1993-2013 döneminde % 20'den % 27'ye yükselmiştir. Tüm araştırma dönemlerinde katılımcıların çoğunluğunun Batı bölgesinde ve kentsel yerleşim alanında yaşadığı görülmektedir. Katılımcıların refah düzeyi, refah endeksine göre belirlenmiştir. Refah endeksine göre aynı sayıda bireyin yer aldığı beş grubun oluşturulması nedeniyle, dönemler itibarıyla çeşitli refah düzeylerinde yer alan kişi sayısı ve oranları birbirine yakındır.

Tablo 5. Araştırmalara Katılan Kadınların Temel Özellikleri

Temel Özellikler	1993		1998		2003		2008		2013	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Yaş										
15-19	332	5,1	1720	20,1	238	2,9	183	2,5	1572	16,1
20-29	2252	34,5	2955	34,5	2525	31,3	2189	29,6	2828	29,0
30-39	2356	36,1	2283	26,6	2909	36,0	2716	36,7	3078	31,6
40-49	1580	24,2	1618	18,9	2403	29,8	2317	31,3	2267	23,3
Eğitim										
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	2196	33,7	1861	21,7	1761	21,8	1358	18,3	1168	12,0
İlkokul	3339	51,2	5158	60,1	4339	53,7	3840	51,9	3371	34,6
Ortaokul ve Üzeri	984	15,1	1556	18,1	1975	24,5	2207	29,8	5207	53,4
Medeni Durum										
Evli	6271	96,2	5921	69,0	7672	95,0	6999	94,5	6655	68,3
Evlenmemiş /Ayrılmış/ Eşi Ölmüş	248	3,8	2655	31,0	403	5,0	406	5,5	3091	31,7
Sağlık Güvencesi										
Var	3672	56,3	4857	56,6	5340	66,1	6198	83,7	8713	89,4
Yok	2726	41,8	3634	42,4	2720	33,7	1193	16,1	1028	10,5
Cevapsız	121	1,9	85	1,0	15	0,2	14	0,2	5	0,1
Eş Eğitim										
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	715	11,0	583	6,8	596	7,4	370	5,0	353	3,6
İlkokul	4498	69,0	4953	57,8	5098	63,1	3595	48,6	4052	41,6
Ortaokul ve Üzeri	1305	20,0	645	7,5	2370	29,4	3398	45,9	2632	27,0
Cevapsız	2	0,0	2395	27,9	11	0,1	42	0,6	2700	27,8
Bölge										
Batı	2325	35,7	3204	37,4	3286	40,7	3252	43,9	4154	42,6
Güney	998	15,3	1258	14,7	1028	12,7	894	12,1	1235	12,7
Orta	1520	23,3	1985	23,1	1867	23,1	1631	22,0	2004	20,6
Kuzey	612	9,4	692	8,1	590	7,3	477	6,4	654	6,7
Doğu	1064	16,3	1437	16,8	1305	16,2	1151	15,5	1699	17,4
Yerleşim Yeri										
Kent	4181	64,1	5704	66,5	5752	71,2	5615	75,8	7905	81,1
Kır	2338	35,9	2872	33,5	2323	28,8	1790	24,2	1841	18,9
Toplam	6519	100,0	8576	100,0	8075	100,0	7405	100,0	9746	100,0

Tablo 6'da hanelerde bulunan dayanıklı tüketim mallarının dağılımı verilmektedir. Dayanıklı tüketim malları, hanenin sosyo-ekonomik seviyesini göstermesi nedeniyle refah endeksinin oluşturulmasına temel teşkil etmektedir.

Tablo 6, Türkiye'nin refah düzeyindeki değişimi göstermektedir. Hanelerde bulunan dayanıklı tüketim mallarının dönemler itibariyle sürekli arttığı görülmekte ve bu durumun Türkiye'de hane refahının yükselmesine işaret ettiği söylenebilir.

Tablo 6. Dayanıklı Tüketim Malları Sahipliğinin Yüzde Dağılımı

Dayanıklı Tüketim Malları	1993	1998	2003	2008	2013
Buzdolabı	87,4	93,2	94,3	97,6	98,6
Gazlı/Elektrikli Fırın	62,1	67,6	71,2	77,0	78,5
Çamaşır Makinesi	53,2	63,6	78,3	91,8	95,9
Ütü	-	-	85,1	87,7	89,3
Elektrik Süpürgesi	49,6	65,1	75,6	85,1	89,0
Televizyon	86,7	91,4	94,7	95,9	97,9
Telefon	57,6	77,0	79,6	63,8	36,3
Cep Telefonu	-	13,3	67,2	91,8	95,6
Mikrodalga Fırın	-	-	7,2	12,4	19,9
Mutfak Robotu/ Mixer/ Blender	-	-	39,2	50,3	-
Bulaşık Makinesi	6,9	16,4	22,1	35,2	57,2
Çöp Öğütücüsü	-	-	-	0,6	0,8
Çamaşır Kurutma Makinesi	-	-	-	0,7	2,5
LCD/Plazma TV	-	-	-	6,2	41,4
Ödemeli TV Yayınları	-	-	6,2	12,2	14,0
Uydu Yayını	-	-	14,3	56,0	83,7
Fotoğraf Makinesi	-	-	33,9	-	-
Radyo	76,7	-	-	-	-
Müzik Seti	16,0	-	-	-	-
Video	11,4	10,9	7,3	-	-
Video Kamera	-	-	3,5	10,8	-
CD Çalar	-	15,1	18,2	-	-
DVD/VCD Çalar	-	-	31,7	39,1	27,3
Kamera	-	33,8	33,9	33,4	-
Bilgisayar	2,1	4,2	11,6	-	-
Masa Üstü Bilgisayar	-	-	-	28,8	25,1
Dizüstü Bilgisayar	-	-	-	11,4	33,0
İnternet Bağlantısı	-	-	6,3	26,8	37,2
Ev Spor Aletleri	-	-	-	5,0	-
Klima	-	-	4,7	11,7	18,6
Derin Dondurucu	-	-	-	-	19,7
Ev Sinema Sistemi	-	-	-	-	3,7
Araba	19,9	25,5	25,8	32,3	-
Araba/Traktör	-	-	-	-	37,6
Taksi/Minibüs/ Otobüs	-	-	5,3	4,4	3,8
Traktör	-	-	7,0	7,0	-
Motosiklet	-	-	4,5	6,1	6,7
Bisiklet	-	-	19,3	-	-
30'dan Fazla Kitap	22,3	-	-	-	-
Hane Sayısı	8619	8059	10836	10525	11794

Tablo 7 ve Tablo 8’de dönemler itibariyle katılımcıların çeşitli özelliklerine göre Türkiye’de yoksulluk ve hane refahının dağılımı görülmektedir. Tablolar incelendiğinde, en düşük refah düzeyinde yaşayanlarda ilk sırayı 15-19 yaş grubundaki kadınlar almaktadır. Bu grubu 20-29 yaş grubundaki kadınlar izlemektedir. En yüksek refah düzeyinde ilk sırayı 40-49 yaş grubundaki kadınlar alırken, bu grubu 30-39 yaş aralığındaki kadınlar takip etmektedir.

Yoksulluğun eğitim açısından dağılımına bakıldığında en düşük refah düzeyinde olan kadınların çoğunluğunu eğitimi olmayan/ilkokul bitirmemiş kadınlar oluşturmaktadır. Yüksek ve en yüksek refah düzeyinde ilk sırayı ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki kadınlar almaktadır. Medeni durum açısından yoksulluğun dağılımında belirgin bir farklılık olmayıp, beş refah düzeyi açısından dağılım birbirine yakındır.

En düşük ve düşük refah düzeyinde olanların oranı sigortası olmayanlarda daha yüksektir. Eşinin eğitimi olmayan/ilkokul mezunu kadınlarda yoksulluk oranı daha yüksektir.

Bölgesel açıdan incelendiğinde, beş araştırma döneminde de Doğu Bölgesinde yaşayan kadınların % 30’dan fazlası en düşük refah düzeyindedir. Batı Bölgesinde yaşayan kadınların ise % 30’dan fazlası en yüksek refah düzeyindedir. En düşük refah düzeyinde yaşama kırsal yerleşim alanında yaşayanlarda daha yüksektir.

Tablo 7. Katılımcıların Çeşitli Özelliklerinin Yoksulluk (Hane Refahı) İle İlişkisi (1993-2003)

Temel Özellikler	Refah Düzeyi																	
	1993						1998						2003					
	En Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	X ² /p	En Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	X ² /p	En Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	X ² /p
Yaş																		
15-19	23,9	24,5	24,2	17,2	10,3	X ² =96,960 p<0,001	19,5	22,1	21,3	20,2	17,0	X ² =104,160 p<0,001	24,3	23,8	21,3	19,2	11,3	X ² =123,43 p<0,001
20-29	18,8	19,2	21,3	21,5	19,1		15,8	20,6	20,8	21,5	21,2		17,4	19,3	20,8	23,8	18,7	
30-39	14,9	17,8	18,0	23,2	26,1		14,1	17,3	20,8	22,9	24,8		15,1	19,2	20,1	22,1	23,5	
40-49	16,1	18,0	18,0	22,6	25,3		15,5	16,1	18,3	21,8	28,3		13,2	15,2	19,8	22,5	29,2	
Eğitim																		
Eğitim yok/ İlkokul Bitir.	29,5	25,0	22,1	14,9	8,4	X ² =1408,5 57 p<0,001	32,4	27,7	18,8	14,2	6,9	X ² =1989,285 p<0,001	36,1	25,3	19,0	14,9	4,8	X ² =2191,1 78 p<0,001
İlkokul	13,1	18,8	20,8	25,6	21,7		14,4	20,6	23,2	24,0	17,8		13,3	20,9	24,1	24,4	17,3	
Ortaokul ve Uzeri	2,0	4,1	9,0	26,8	58,0		1,9	4,3	13,4	22,9	57,6		2,1	5,8	13,0	25,8	53,3	
Medeni Durum																		
Evli	17,0	18,6	19,5	22,2	22,8	X ² =1,465 p=0,833	15,8	18,9	20,4	21,9	23,0	X ² =2,918 p=0,561	15,5	18,1	20,2	22,8	23,4	X ² =3,758 p=0,440
Evlenmemiş/ Ayrılmış/Eşi Ölmüş	16,9	21,0	19,8	22,2	20,2		16,5	20,0	20,4	21,1	22,0		16,3	18,8	22,8	19,3	22,8	
Sağlık Güvencesi																		
Var	7,2	13,3	18,6	28,5	32,5	X ² =1114,4 33 p<0,001	7,9	13,4	21,4	27,0	30,4	X ² =1140,643 p<0,001	9,9	14,4	19,3	25,8	30,7	X ² =893,54 2 p<0,001
Yok	29,6	25,7	20,5	14,0	10,1		27,0	27,1	19,2	14,8	12,0		26,6	25,6	22,4	16,6	8,9	
Eş Eğitim																		
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	41,4	25,0	17,1	11,3	5,2	X ² =1205,5 23 p<0,001	40,6	26,5	15,2	12,5	5,1	X ² =1301,399 p<0,001	48,8	27,5	13,3	8,6	1,8	X ² =2158,9 96 p<0,001
İlkokul	17,1	21,3	21,7	22,4	17,6		14,7	20,1	22,5	23,7	19,0		17,5	22,2	24,0	22,9	13,3	
Ortaokul ve Uzeri	3,1	6,4	13,1	27,5	49,9		1,1	2,3	10,2	15,3	71,0		2,7	7,2	14,0	25,7	50,4	
Bölge																		
Batı	10,5	13,8	16,4	29,8	29,6	X ² =603,73 0 p<0,001	6,5	11,8	21,3	27,2	33,2	X ² =1155,182 p<0,001	10,0	14,0	20,3	24,9	30,8	X ² =524,92 4 p<0,001
Güney	16,6	22,7	22,9	18,2	19,5		16,8	30,5	22,7	17,6	12,3		18,4	21,3	20,4	21,1	18,8	
Orta	15,3	22,4	16,3	21,7	24,3		16,8	19,0	19,7	20,2	24,2		13,2	19,7	22,7	23,1	21,3	
Kuzey	20,1	22,7	17,5	18,3	21,4		18,2	21,6	24,4	21,2	14,6		16,3	17,5	19,9	24,3	22,1	
Doğu	32,3	18,1	28,5	12,0	9,0		34,6	25,0	15,4	15,1	9,9		30,0	24,4	16,9	16,8	11,9	
Yerleşim Yeri																		
Kent	8,8	11,2	18,5	29,9	31,6	X ² =1543,6 44 p<0,001	5,2	14,2	21,5	27,0	32,1	X ² =2365,036 p<0,001	9,1	15,7	20,8	25,4	29,1	X ² =957,24 9 p<0,001
Kır	31,7	32,1	21,1	8,3	6,8		37,5	29,2	18,3	11,1	3,9		31,5	24,3	19,1	15,9	9,1	

Tablo 8. Katılımcıların Çeşitli Özelliklerinin Yoksulluk (Hane Refahı) İle İlişkisi (2008-2013)

Temel Özellikler	Refah Düzeyi											
	2008						2013					
	En Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	X ² /p	En Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	X ² /p
Yaş												
15-19	26,8	31,1	21,3	14,2	6,6	X ² =164,287 p<0,001	16,9	21,7	20,7	21,5	19,1	X ² =43,469 p<0,001
20-29	17,4	21,0	24,2	22,0	15,5		15,4	20,9	21,6	21,5	20,7	
30-39	14,3	19,2	19,6	20,8	26,1		13,8	18,1	21,2	22,0	24,9	
40-49	14,5	16,9	19,7	23,6	25,3		14,6	19,0	19,7	22,0	24,7	
Eğitim												
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	40,5	29,4	17,5	10,2	2,4	X ² =2401,580 p<0,001	41,8	30,4	17,9	8,3	1,6	X ² =1953,285 p<0,001
İlkokul	14,0	22,7	26,1	24,1	13,1		17,5	25,1	25,5	20,9	10,9	
Ortaokul ve Üzeri	3,1	7,2	14,4	25,1	50,2		7,3	13,8	18,6	25,3	35,0	
Medeni Durum												
Evli	15,6	19,5	21,1	21,6	22,2	X ² =7,004 p=0,136	15,6	19,5	20,5	21,5	22,8	X ² =7,518 p=0,111
Evlenmemiş/ Ayrılmış/Eşi Ölmüş	14,8	15,6	20,7	26,2	22,7		13,7	20,1	21,6	22,2	22,4	
Sağlık Güvencesi												
Var	13,6	18,0	20,7	22,9	24,8	X ² =268,036 p<0,001	13,1	18,6	21,4	22,6	24,3	X ² =402,939 p<0,001
Yok	25,8	26,0	22,8	16,3	9,1		31,2	29,3	16,6	14,3	8,6	
Eş Eğitim												
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	48,6	28,6	13,8	7,3	1,6	X ² =1666,992 p<0,001	47,6	27,2	16,4	6,5	2,3	X ² =1673,419 p<0,001
İlkokul	22,2	25,8	23,4	19,3	9,4		19,9	25,4	24,2	19,5	11,1	
Ortaokul ve Üzeri	4,9	11,2	19,5	26,3	38,2		3,9	9,8	16,6	26,1	43,6	
Bölge												
Batı	6,6	13,6	21,0	27,3	31,5	X ² =1323,397 p<0,001	5,3	14,7	21,5	27,2	31,3	X ² =1599,225 p<0,001
Güney	25,1	28,0	20,2	16,2	10,5		19,8	28,6	22,5	14,7	14,4	
Orta	10,5	19,2	22,9	23,0	24,3		11,9	17,0	22,3	24,5	24,4	
Kuzey	16,1	23,1	27,5	19,7	13,6		17,6	25,6	25,0	17,9	13,9	
Doğu	40,4	27,1	16,6	10,3	5,6		37,9	26,4	14,8	11,9	9,0	
Yerleşim Yeri												
Kent	6,1	16,8	22,5	26,4	28,3	X ² =2034,631 p<0,001	6,2	18,0	23,0	25,7	27,1	X ² =2963,102 p<0,001
Kır	45,3	27,3	16,6	7,6	3,2		52,7	26,9	11,7	4,7	3,9	

Tablo 9’da araştırmada kullanılan TNSA 1993, 1998, 2003, 2008 ve 2013 veri setleri birleştirilerek yapılan analize ilişkin sonuçlar yer almaktadır. Tablo incelendiğinde yoksulluğun 15-19 yaş grubunda, eğitimi olmayan/ilkokul bitirmemiş, sağlık güvencesi olmayan, eşinin eğitimi olmayan, Doğu ve kırsal yerleşim alanında yaşayan kadınlarda daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Katılımcıların Çeşitli Özelliklerinin Yoksulluk (Hane Refahının) İle İlişkisi (Tüm Veri Setleri)

Temel Özellikler	Refah Düzeyi					X ² /p
	En Düşük	Düşük	Orta	Yüksek	En Yüksek	
Yaş						
15-19	19,4	22,6	21,3	20,2	16,4	X ² =390,779 p<0,001
20-29	16,8	20,2	21,7	22,0	19,3	
30-39	14,4	18,4	20,0	22,1	25,0	
40-49	14,6	17,0	19,2	22,5	26,6	
Eğitim						
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	35,1	27,1	19,4	13,0	5,4	X ² =8825,374 p<0,001
İlkokul	14,4	21,5	23,9	23,9	16,3	
Ortaokul ve Üzeri	4,5	9,2	15,4	25,1	45,7	
Medeni Durum						
Evli	15,9	18,9	20,3	22,0	22,8	X ² =7,060 p=0,133
Evlenmemiş/ Ayrılmış/Eşi Ölmüş	15,1	19,8	21,1	21,8	22,2	
Sağlık Güvencesi						
Var	11,0	16,1	20,5	24,7	27,7	X ² =3387,310 p<0,001
Yok	27,8	26,5	20,4	15,1	10,2	
Eş Eğitim						
Eğitim yok/ İlkokul Bitirmemiş	44,8	26,8	15,3	9,7	3,5	X ² =7236,237 p<0,001
İlkokul	18,0	22,7	23,1	21,8	14,4	
Ortaokul ve Üzeri	3,7	8,8	16,1	25,6	45,9	
Bölge						
Batı	7,5	13,6	20,4	27,1	31,4	X ² =4665,474 p<0,001
Güney	19,1	26,5	21,9	17,5	15,1	
Orta	13,6	19,3	20,9	22,5	23,7	
Kuzey	17,7	22,1	22,8	20,2	17,1	
Doğu	35,2	24,5	17,9	13,3	9,2	
Yerleşim Yeri						
Kent	6,9	15,6	21,5	26,6	29,3	X ² =8972,399 p<0,001
Kır	38,8	28,1	17,7	9,9	5,5	

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışma, Türkiye’de yoksulluk ve hane refahındaki değişimin dönemler itibariyle incelenmesi amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen 1993-1998-2003-2008-2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları verileri kullanılmıştır.

Araştırmada, 1993-2013 döneminde hanelerde bulunan dayanıklı tüketim mallarının dönemler itibariyle sürekli arttığı belirlenmiştir. Bu durumun Türkiye’de hane refahının yükselmesine işaret ettiği şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmada yoksulluğun medeni durum dışında katılımcıların yaşı, eğitim düzeyleri, eşlerinin eğitim düzeyleri, sağlık güvencesi, eş eğitim düzeyi, yaşanan bölge ve yerleşim yeri ile istatistiksel olarak anlamlı şekilde ilişkili olduğu belirlenmiştir. En düşük refah düzeyinde yaşayanlarda ilk sırayı 15-19 yaş grubundaki kadınlar almaktadır. Bu grubu 20-29 yaş grubundaki kadınlar izlemektedir. En yüksek refah düzeyinde ilk sırayı 40-49 yaş grubundaki kadınlar alırken, bu grubu 30-39 yaş aralığındaki kadınlar takip etmektedir. Gonzalez (2001) tarafından yapılan çalışmada yaşın yoksullukla ilişkili olduğu belirlenmiş ve yaş arttıkça yoksulluk görülme durumunun azaldığı saptanmıştır.

Yoksulluğun eğitim düzeyi açısından dağılımına bakıldığında en düşük refah düzeyinde olan kadınların çoğunluğunu eğitimi olmayan/ilkokul bitirmemiş kadınlar oluşturmaktadır. Yüksek ve en yüksek refah düzeyinde ilk sırayı ortaokul ve üzeri eğitim düzeyindeki kadınlar almaktadır. Eşinin eğitimi olmayan/ilkokul mezunu kadınlarda yoksulluk oranı daha yüksektir. Bogale vd. (2005) ve Khatun (2015) tarafından gerçekleştirilen çalışmalar araştırmanın bu bulgusunu desteklemektedir.

Medeni durum açısından yoksulluğun dağılımında belirgin bir farklılık olmayıp, beş refah düzeyi açısından dağılım birbirine yakındır. Fissuh ve Haris (2004) tarafından yapılan çalışmada evli olanlarda yoksulluk görülme oranının bekâr ve boşanmışlara göre daha az olduğu belirlenmiştir. Bu durum evlilik ve sonucunda aile olmanın yoksullukla mücadeleyi kolaylaştırdığı şeklinde yorumlanabilir.

En düşük ve düşük refah düzeyinde olanların oranı sigortası olmayanlarda daha yüksektir. Yoksulların genellikle sigortasız işlerde çalışmaları ya da işsiz olmaları nedeniyle yoksulluğun sigorta ile ilişkili olmasına yol açtığı ileri sürülebilir.

Bölgesel açıdan incelendiğinde, beş araştırma döneminde de Doğu Bölgesinde yaşayan kadınların % 30’dan fazlası en düşük refah düzeyindedir. Batı Bölgesinde yaşayan kadınların ise % 30’dan fazlası en yüksek refah düzeyindedir. Yoksulluk kırsal yerleşim alanında yaşayanlarda daha yüksektir. Eryurt ve Koç (2013) tarafından çocuk yoksulluğunun araştırıldığı çalışmada, çocuk yoksulluğunun en yüksek Doğu Bölgesinde en düşük oranda ise Marmara Bölgesinde olduğu belirlenmiştir. Doğu ve kırsal yerleşim alanlarında eğitim düzeyi, istihdam şansı ve

kamu hizmetlerine ulaşım imkânının daha düşük olmasının bu sonucu ortaya çıkardığı düşünülmektedir.

Bu araştırmanın sonuçlarından hareketle yoksullukla mücadele kapsamında çeşitli öneriler getirilebilir: Eğitim çeşitli faydalarının yanında istihdam şansını artırması bunun sonucunda yoksulluğun azalmasını sağlaması nedeniyle yoksulların eğitim düzeyini artırmaya yönelik politikalar geliştirilmelidir.

Türkiye’de uygulanan Genel Sağlık Sigortası ile nüfusun tamamı sağlık güvencesi kapsamında olmakla birlikte çeşitli nedenlerle (beyan eksikliği, düzenli prim yatıramama) bireyler kapsam dışında kalabilmektedir. Sağlık güvencesinin sağlık harcamalarının yoksullaştırıcı etkisinden koruması nedeniyle primlerini ödeyemeyecek durumdaki yoksulların belirlenmesi ve primlerinin devlet tarafından ödenerek yoksulların sağlık güvencesi kapsamına alınmaları önem arz etmektedir.

Yoksulluğun diğer bölgelere göre yüksek olduğu Doğu Bölgesi ve kırsal yerleşim alanlarına yönelik adımlar atılmalıdır. Doğu Bölgesi ve kırsal yerleşim alanlarında istihdamı artırmaya yönelik kamu ve özel sektör kurumları teşvik edilebilir. Ayrıca yoksullara yönelik yardımların miktarı artırılabilir.

Bu çalışmada, hane refahının belirlenmesinde Refah Endeksi (DHS Wealth Index) kullanılmıştır. Hane refahının belirlenmesinde farklı endeks ve ölçütlerden yararlanılarak yoksulluk ve hane refahı incelenebilir. Bu çalışmada Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması verileri kullanılmıştır. Gelecek araştırmalarda farklı kurumların (TÜİK, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası gibi) veri setlerine ulaşılarak yoksullukla ilgili çalışmalar yürütülebilir. Ayrıca mikro ölçekte çalışmalar planlanabilir, açık uçlu sorular yardımıyla kişilerin yoksulluk durumları ve yoksullukla mücadele politikalarının etkinliği araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- ARPACIOĞLU, Özge ve YILDIRIM, Metin (2011), “Dünyada ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi”, Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi, 4 (2); 60-76.
- BOGALE, Ayalneh., HAGEDORN, Konrad ve KORF, Benedikt (2005), “Determinants of Poverty in Rural Ethiopia”, Quarterly Journal of International Agriculture, 44(2); 101-120.
- BRADSHAW, Ted K. (2006), “Theories of Poverty and Anti-Poverty Programs in Community Development”, Rural Poverty Research Center, Working Paper Series.
- CHAMBERS, Robert (1995), “Poverty And Livelihoods: Whose Reality Counts?”, Environment and Urbanization, 7 (1); 173-203.

- COŞKUN, Selim ve TİRELİ, Münir (2008), Avrupa Birliği'nde Yoksullukla Mücadele Stratejileri ve Türkiye, Nobel Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2001), Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (2007), Gelir Dağılımı ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara.
- DİNÇOFLAZ, N. Janset (2009), "Kentteki Kadının Yoksulluğu Ve Sosyal Yardımlaşma Ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün Kadın Yoksulluğuyla Mücadele Politikaları", Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DÜNYA BANKASI (2016), Development Goals in An Era of Demographic Change, Global Monitoring Report 2015-2016, The International Bank for Reconstruction and Development, Washington DC 20433, USA.
- ERYURT, Mehmet Ali ve KOÇ, İ. (2013), "Child Poverty and Regional Disparities in Turkey", Turkish Journal of Pediatrics, 55(2); 140-151.
- FIELD, F. (1983), Minimum Wage, Policy Studies Institute, London.
- FISSUH, E., ve HARRİS, M. (2004), "Modelling Determinants of Poverty in Eritrea: A New Approach", Australasian Meetings, 364; 1-35.
- GONZALEZ, E. N. (2001), "Paraguay: Regional Determinants of Income Inequality. Are the country's regions unequal?" Asuncion, Paraguay: Center for Analysis and Diffusion of the Paraguayan Economy.
- GÜNDOĞAN, Naci (2008), "Türkiye'de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele", *Ankara Sanayi Odası*, Ocak- Şubat 2008: 42-56.
- HAUGHTON, Jonathan ve KHANDKER, Shahidur R. (2009), "Handbook on Poverty and Inequality", *The International Bank for Reconstruction and Development*, The World Bank, Washington.
- HÜNEE (1994), 1993 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- HÜNEE (1999), 1998 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- HÜNEE (2004), 2003 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- HÜNEE (2009), 2008 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.

- HÜNEE (2010), Türkiye'nin Demografik Dönüşümü: Doğurganlık, Aile Planlaması, Anne-Çocuk Sağlığı ve Beş Yaş Altı Ölümlerdeki Değişimler, 1968-2008, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- HÜNEE (2014), 2013 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara.
- KATUN, Razia (2015), "The Impact of Microlevel Determinants of Poverty in Bangladesh: A Field Survey", *International Journal of Research in Management & Business Studies*, 2(2); 9-13.
- ODABAŞI, Ferhat (2009), "Yoksullukla Mücadelede İstihdamın Rolü", TC Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardım Uzmanlık Tezi, Ankara.
- SAPANCALI, Faruk (2001), "Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2); 115-140.
- SMİTS, Jeroen ve STEENDIJK Roel (2012), *The International Wealth Index (IWI)*, NICE Working Paper, 12-107.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk Ve Gelir Dağılımı. Sorularla Resmî İstatistikler Dizisi-6*.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2011), *Yoksulluk Çalışması, Haber Bülteni*, www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi:10.08.2014.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2014), *Türkiye Sağlık Araştırması*, Ankara.
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU (2014), *Yoksulluk Çalışması*, www.tuik.gov.tr Erişim Tarihi:10.09.2015.